

Κείμενα Πολιτικής (Policy Briefs) / 4

Απασχόληση, χρηματοπιστωτική σταθερότητα και οικονομική ανάπτυξη:

Υπάρχει ελπίδα για την Ελλάδα

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΓΕΙΤΗΣ

Η ανάλυση που ακολουθεί προτείνει άξονες οικονομικής πολιτικής θεωρώντας δεδομένο, ως υπόθεση εργασίας, το γεγονός ότι η Ελλάδα θα συνεχίσει να είναι μέλος της Ευρωζώνης και έχοντας στόχο να διερευνήσει τι χρειάζεται βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα προκειμένου να αντιστραφεί η οικονομική και η κοινωνική καταστροφή που προκαλεί η εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής των Μνημονίων I και II και να απεγκλωβιστεί η χώρα από την «παγίδα χρεοκοπίας» και την οικονομική κρίση. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι το πλαίσιο της ανάλυσης σε σημαντικό βαθμό είναι ανεξάρτητο από το νομισματικό καθεστώς της οικονομίας.

Η διαχείριση της δημοσιονομικής και της χρηματοπιστωτικής κρίσης της Ελλάδας, καθώς και η αντιμετώπιση της ύφεσης, πρέπει να περιλαμβάνει δύο διακριτά επίπεδα παρέμβασης: Το πρώτο είναι η ανα-

χρηματοδότηση του κράτους και των τραπεζών, εφόσον η αστάθεια και η έλλειψη ρευστότητας συντηρεί την αδυναμία της οικονομίας να εξέλθει από την «παγίδα χρεοκοπίας» και την ύφεση. Το δεύτερο αφορά την άσκηση ενός πλαισίου οικονομικής πολιτικής που να δημιουργεί συνθήκες σταθεροποίησης και αποτροπής κάθε περαιτέρω πτώσης του εισοδήματος των νοικοκυριών και της ροής ρευστότητας των επιχειρήσεων. Απαιτούνται αμέσως παρεμβάσεις σε τρία πεδία πολιτικής οικονομίας.

A. Ουσιαστική επαναδιαπραγμάτευση της νέας δανειακής σύμβασης

Εάν το δημόσιο χρέος στην Ελλάδα δεν γίνει βιώσιμο, η ανάπτυξη θα συνεχίσει να καθίσταται αδύνατη, γεγονός που θα υπονομεύει κάθε προσπάθεια δημοσι-

ονομικής, χρηματοπιστωτικής και κοινωνικής σταθερότητας. Συνεπώς, χρειάζεται αμέσως να μειωθεί το υψηλό νομισματικό ρίσκο που δημιουργεί ο εγκλωβισμός της Ελλάδας στην «παγίδα χρεοκοπίας». Η «παγίδα χρεοκοπίας» αποθαρρύνει νέες επενδύσεις, γιατί αυξάνει σημαντικά το συναλλαγματικό ρίσκο, που καθορίζει την απόδοση της επένδυσης, και το πιστωτικό ρίσκο, που προσδιορίζει την προσφορά ρευστότητας προς το κράτος, τις τράπεζες και τις επιχειρήσεις. Επίσης, μειώνει αισθητά τα περιθώρια ασφάλειας νέου δανεισμού στο δημόσιο τομέα, αφού συντηρείται το πρόβλημα φερεγγυότητας και αξιοπιστίας του ελληνικού κράτους.

Ιδιαίτερα σημαντική συνέπεια είναι επιπλέον το γεγονός ότι η «παγίδα χρεοκοπίας» δημιουργεί «παγίδα ρευστότητας» στην οικονομία. Νοικοκυριά, επιχειρήσεις και τράπεζες, ακόμη και στην περίπτωση που διαθέτουν κάποια ρευστότητα, δεν τη χρησιμοποιούν λόγω της διάχυτης αβεβαιότητας. Η «παγίδα ρευστότητας» λειτουργεί επομένως ως βασικός ανασταλτικός παράγοντας για την ανάπτυξη, καθώς η αβεβαιότητα και η αρνητική ψυχολογία θέλουν χρόνο «σταθερότητας» και θετικές προσδοκίες για να μεταστραφούν.

Το δημόσιο χρέος στην Ελλάδα λοιπόν πρέπει να γίνει αμέσως βιώσιμο. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με θεσμικές αλλαγές στην αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης, όπως η κατάργηση της «ρήτρας μη διάσωσης» της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και ο μετασχηματισμός της τελευταίας σε «δανειστή ύστατης προσφυγής» για τα εθνικά κράτη. Δεύτερη επιλογή ώστε να επιλυθεί η κρίση στην Ευρωζώνη και στην Ελλάδα είναι ο μετασχηματισμός του σημερινού Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας σε μηχανισμό παροχής ρευστότητας ειδικού σκοπού για τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης λειτουργώντας στη σημερινή θεσμική αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης ως υποκατάστατο της ΕΚΤ. Με αυτούς τους δύο τρόπους μπορεί να αντιμετωπιστεί άμεσα το πρόβλημα φερεγγυότητας και ρευστότητας που αντιμετωπίζει η χώρα. Η έκδοση ευρωομολόγου είναι επίσης

σημαντική, καθώς λύνει το πρόβλημα ρευστότητας που στραγγαλίζει τώρα την οικονομία. Επιπρόσθετα, το κόστος δανεισμού θα είναι σαφώς πολύ μικρότερο από το τρέχον κόστος δανεισμού της χώρας.

Ωστόσο, η Ελλάδα, αναπόφευκτα, θα πρέπει τα αμέσως επόμενα χρόνια να κινηθεί στην κατεύθυνση της δημιουργίας δημοσιονομικού καθεστώτος πρωτογενών πλεονασμάτων με ή χωρίς την εφαρμογή του νέου δημοσιονομικού συμφώνου. Αυτό σημαίνει ότι η ελληνική οικονομία θα στερείται ενός βασικού μηχανισμού στήριξης εγχώριων ροών ρευστότητας στην οικονομία, οι οποίες επηρεάζουν αποφασιστικά τη μακροοικονομική και τη χρηματοπιστωτική σταθερότητά της. Η παραπάνω ανάλυση καθιστά απολύτως σαφές ότι, ακόμη και στην περίπτωση που η Ευρωζώνη επιβιώσει, η βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους θα προσδιορίζει το πρόβλημα ρευστότητας, φερεγγυότητας, καθώς και την προοπτική ανάπτυξης στη χώρα. Για το λόγο αυτό είναι σημαντικές για το εθνικό συμφέρον της χώρας η περαιτέρω αναδιάρθρωση και η απομείωση του δημόσιου χρέους. Η Ελλάδα πρέπει να θέσει εκ νέου ζήτημα κατανομής του κόστους της χρεοκοπίας της, με κριτήριο τη μείωση των δανειακών της υποχρεώσεων στο όριο της πρωτογενούς ρευστότητας που μπορεί να δημιουργήσει η ελληνική οικονομία. Εάν προχωρήσει σε γενναία αναδιάρθρωση και απομείωση του χρέους πολύ κάτω του 80% του ΑΕΠ –αμέσως, όχι στην προοπτική της δεκαετίας– θα απεγκλωβιστεί από την «παγίδα χρεοκοπίας». Μια τέτοια εξέλιξη θα δημιουργούσε θετικές προσδοκίες στις «αγορές» ως προς τη δυνατότητα της χώρας να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα οικονομικής πολιτικής που θα εξυπηρετεί τις δανειακές της υποχρεώσεις.

B. Πρόγραμμα δημοσιονομικής αναδόμησης και απασχόλησης

Παράλληλα, βασική επιδίωξη της χώρας μας θα πρέπει να είναι ο σχεδιασμός και η εφαρμογή ενός προγράμματος δημοσιονομικής αναδόμησης και απασχόλησης που θα προσβλέπει στην ταυτόχρονη υλοποίηση τριών βασικών στόχων: α) στον απεγκλω-

βισμό της οικονομίας από την «παγίδα χρεοκοπίας» και το υψηλό νομισματικό ρίσκο, β) στην αύξηση της απασχόλησης και στην κοινωνική σταθερότητα, και γ) στην έξοδο της οικονομίας από την ύφεση και στη διαμόρφωση συνθηκών για την επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης.

Η πραγμάτωση αυτών των τριών στόχων προϋποθέτει: Πρώτον, την άμεση σταθεροποίηση της εγχώριας ζήτησης μέσω της σταθεροποίησης των ροών εισοδήματος στην οικονομία, ώστε να μπει φραγμός στην περαιτέρω συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας. Δεύτερον, την επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος μέσω της δημιουργίας νέου εισοδήματος και της αναδιάρθρωσης του μηχανισμού δημόσιων εσόδων, ώστε να μπορεί ο δημόσιος τομέας να εξυπηρετεί με αξιοπιστία τις δανειακές υποχρεώσεις που θα προκαλεί η περαιτέρω απομείωση του χρέους. Συνεπώς, η διαδικασία δημοσιονομικής προσαρμογής του Μνημονίου II πρέπει να διακοπεί αμέσως, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την περικοπή δημόσιων δαπανών οι οποίες έχουν σημαντική επίδραση στην οικονομική δραστηριότητα. Τρίτον, τη στήριξη μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα της αναγκαίας ζήτησης που θα απαιτεί ο ζωτικός για το μέλλον της Ελλάδας τεχνολογικός-παραγωγικός μετασχηματισμός της οικονομίας.

Η συντηρητική φιλοσοφία του Μνημονίου II θεωρεί ότι το πρωτογενές πλεόνασμα θα δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα της μείωσης των δημόσιων δαπανών. Η ιδέα αυτή στηρίζεται στη νεοκλασική μακροοικονομική υπόθεση ότι με δεδομένο το εισόδημα η μείωση των δημόσιων δαπανών και της εγχώριας απορροφητικότητας θα αυξήσει τη δημόσια και την εθνική αποταμίευση. Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, υποτιμάται η μακροοικονομική επίδραση της μείωσης των δημόσιων δαπανών στο εισόδημα, ειδικά στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, όπου η οικονομική δραστηριότητα επηρεάζεται σε εξαιρετικά υψηλό βαθμό από την εγχώρια δαπάνη. Η εφαρμογή αυτής της συντηρητικής ιδέας στην Ελλάδα οδηγεί στη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου, όπου η περιστολή των δημόσιων δαπανών δημιουργεί πιέσεις για περαιτέρω περικοπή

τους, καθώς δεν δημιουργείται το επιθυμητό πρωτογενές πλεόνασμα εξαιτίας της ύφεσης και της μείωσης του εισοδήματος. Εν ολίγοις, η δημοσιονομική λιτότητα δυσχεραίνει τη μείωση των πρωτογενών ελλειμμάτων και τη δημιουργία πρωτογενών πλεονασμάτων.

Με δεδομένη την παραδοχή ότι στο πλαίσιο του ελληνικού μοντέλου καπιταλισμού η εγχώρια παραγωγή οδηγείται κυρίως από μεταβολές της εγχώριας ζήτησης, τότε σε μακροοικονομικό επίπεδο τα παραδοσιακά εργαλεία για τη σταθεροποίηση και τη μεγέθυνση της οικονομίας είναι η αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, της ιδιωτικής επένδυσης, των δημόσιων δαπανών και των εξαγωγών. Ωστόσο, ο εγκλωβισμός της οικονομίας στην «παγίδα χρεοκοπίας» και η κρίση φερεγγυότητας-ρευστότητας δημιουργούν θεμελιώδη εμπλοκή στη χρήση των τριών πρώτων εργαλείων στήριξης της ζήτησης, ενώ οι εξαγωγές αποτελούν τον αδύναμο κρίκο της σχέσης δαπάνης-εισοδήματος στην παρασιτική δομή του ελληνικού καπιταλισμού. Ο λόγος είναι αυτονόητος και σχετίζεται με την αντιπαραγωγική και εσωστρεφή συμπεριφορά του ελληνικού επιχειρηματικού τομέα, ο οποίος για δεκαετίες δημιουργούσε κέρδη στο θερμοκήπιο των κρατικών ελλειμμάτων.

Επομένως, ποιο χαρακτήρα θα μπορούσε να έχει η μακροοικονομική διαχείριση της ζήτησης και τι βαθμός ελευθερίας υπάρχει στην υλοποίηση προγράμματος δημοσιονομικής αναδόμησης και απασχόλησης; Βραχυπρόθεσμα είναι αναγκαίο να ανακοπεί κάθε περαιτέρω μείωση της αγοραστικής δύναμης των πολιτών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την κατάργηση του πλαισίου οικονομικής πολιτικής του Μνημονίου II. Αν κάτι τέτοιο συμβεί, τότε προκύπτουν δύο επιλογές: Να σταθεροποιηθεί η αγοραστική δύναμη στο τρέχον επίπεδο της ή να υπάρξει μικρή αύξησή της μέσω της δυνατότητας που δημιουργεί η επιστροφή των μισθών, των εργασιακών σχέσεων και των εργασιακών δικαιωμάτων στο καθεστώς πριν από την παρέμβαση της κυβέρνησης Παπαδήμου στην αγορά εργασίας. Βέβαια, σε μακροοικονομικό επίπεδο, το εισοδηματικό επεκτατικό αποτέλεσμα της αναδόμησης των ερ-

γασιακών σχέσεων δεν θα ήταν πολύ σημαντικό. Θα συνέβαλλε όμως καίρια στη δημιουργία ενός φραγαμού στην πτώση της αγοραστικής δύναμης των πολιτών και στον απεγκλωβισμό της οικονομίας από την ψυχολογία της λιτότητας και της ύφεσης.

Επιπλέον, η σταθεροποίηση του εισοδήματος των νοικοκυριών θα βελτίωνε τη ροή ρευστότητας των μικρών και των μεσαίων επιχειρήσεων με θετικές επιπτώσεις στη χρηματοπιστωτική κατάσταση νοικοκυριών και επιχειρήσεων. Ωστόσο, το μεγάλο έλλειμμα στην κατανάλωση θα συνεχιζόταν ως συνέπεια της δραματικής αύξησης της ανεργίας. Συνεπώς, κεντρικό ζήτημα στη μετα-μνημόνιο μακροοικονομική συμπεριφορά της οικονομίας είναι η ενίσχυση της κατανάλωσης, ώστε να κινηθεί ο μηχανισμός της οικονομικής μεγέθυνσης.

Επίσης, βραχυπρόθεσμα, δεν υπάρχει σημαντική πιθανότητα η ζήτηση να στηριχτεί στην εγχώρια και την ξένη ιδιωτική επένδυση εξαιτίας της ύφεσης, που πραγματικά αποτελεί παράγοντα ανάρσεως για την ανάληψη επενδυτικών αποφάσεων, και του υψηλού νομισματικού και πιστωτικού ρίσκου της Ελλάδας. Το τεχνικό-παραγωγικό πρότυπο της οικονομίας, η διάρθρωση της κατανάλωσης και η κοινωνική κουλτούρα δεν την καθιστούν ελκυστική χώρα υποδοχής επενδύσεων φτηνής εργασίας και επενδύσεων υψηλής τεχνολογίας. Αν και το Μνημόνιο II στοχεύει στη διαμόρφωση προϋποθέσεων μετασχηματισμού της σε χώρα φτηνής εργασίας, αυτό δεν μπορεί να γίνει πριν το πέρας μιας βίαιης διαδικασίας εισοδηματικής προσαρμογής σε επίπεδο χαμηλότερο από εκείνο οικονομικών με συγκριτικό πλεονέκτημα στο κόστος εργασίας. Οι προαναφερόμενες αιτίες καθιστούν μη ρεαλιστικό το Μνημόνιο II, αλλά ταυτόχρονα μειώνουν και το βαθμό ελευθερίας σε ό,τι αφορά τη σταθεροποιητική και την αναπτυξιακή διαχείριση της ζήτησης.

Η εγχώρια ζήτηση δεν μπορεί να στηριχτεί ούτε στις δημόσιες δαπάνες. Η αύξησή τους στην παρούσα φάση θα ενίσχυε την κρίση ρευστότητας και φερεγγυότητας, τουλάχιστον έως ότου η χώρα καταφέρει να θέσει σε εφαρμογή ένα πραγματικά δίκαιο και

αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα που θα αντιμετωπίζει την παραοικονομία και τη Λερναία Ύδρα της φοροδιαφυγής. Εκείνο όμως που μπορεί να γίνει είναι η αποφυγή της περαιτέρω συρρίκνωσης των δημόσιων δαπανών. Στο σκέλος των δημόσιων εσόδων, είναι αναγκαίο να αποκατασταθεί η άδικη αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης των φορολογικά έντιμων πολιτών και επιχειρήσεων, ώστε να εμπεδωθεί κλίμα δικαιοσύνης. Σε κάθε περίπτωση, σε μια οικονομία που βρίσκεται σε δραματική ύφεση και σε κρίση χρέους-αποπληθωρισμού, η χρήση του εργαλείου της φορολογίας απαιτεί επιδέξιους χειρισμούς, ενώ χρειάζεται να γίνεται και άριστη επιλογή σε ό,τι αφορά την κατεύθυνση απόθεσης του νέου φορολογικού βάρους.

Μήπως η λύση στο μακροοικονομικό παζλ της σταθεροποίησης των ροών εισοδήματος και της ζήτησης στην Ελλάδα της κρίσης είναι τελικά οι εξαγωγές; Η απάντηση είναι αρνητική. Το μέγεθος και η διάρθρωση των εξαγωγών, καθώς και η παραγωγική αντανακλαστικότητα της οικονομίας σε αύξηση της διεθνούς ζήτησης, δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση να αντισταθμίσουν την αρνητική επίδραση της καθίζησης της εγχώριας δαπάνης στο ΑΕΠ. Η αύξηση της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας είναι επιθυμητή και επιβεβλημένη από τις διεθνείς εξελίξεις, ωστόσο προϋπόθεση γι' αυτό είναι η παραγωγική και η χρηματοδοτική ανασυγκρότηση της οικονομίας.

Υπάρχει λοιπόν στο σημερινό ευρωπαϊκό περιβάλλον «μαγικό ραβδί» που θα σταθεροποιήσει το μακροοικονομικό και το χρηματοπιστωτικό σύστημα βραχυπρόθεσμα και θα διαμορφώσει προϋποθέσεις δημιουργίας πρωτογενούς ρευστότητας και απεγκλωβισμού της Ελλάδας από την «παγίδα χρεοκοπίας»; Υπάρχει και είναι ο θεσμός της «απασχόλησης ύστατης προσφυγής»¹. Ο θεσμός αυτός θα μπορούσε να

1. Για αναλυτική παρουσίαση του θεσμού της «απασχόλησης ύστατης προσφυγής» βλ. τις αναλύσεις των Minsky and Papadimitriou (1992), Wray (2000, 2007), Fullwiler (2007), Papadimitriou (2008), The Levy Economics Institute (2009), Argitis and Michopoulou (2011) και Αντωνοπούλου et al. (2011).

λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος μεταξύ των τριών στόχων του προγράμματος δημοσιονομικής αναδόμησης και απασχόλησης.

Η βασική ιδέα που εμπεριέχεται στην πρόταση για την υιοθέτηση του θεσμού της «απασχόλησης ύστατης προσφυγής» είναι η αναδόμηση του δημοσιονομικού συστήματος μέσω του μετασχηματισμού του από ένα σύστημα κατανομής (και σπατάλης) πόρων σε ένα σύστημα δημιουργίας πόρων. Η μετεξέλιξη αυτή είναι απαραίτητη για την υποστήριξη, ίσως και την επιβίωση, του κοινωνικού κράτους στην εποχή της χρηματιστικοποίησης του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Αυτό μπορεί να γίνει με μεταφορά πόρων από εισοδηματικές μεταβιβάσεις σε προγράμματα απασχόλησης τα οποία εξειδικεύονται σε δραστηριότητες υψηλής κοινωνικής προτεραιότητας που είτε δεν μπορούν να αφηθούν προς εκμετάλλευση στην ιδιωτική επιχειρηματικότητα είτε κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό, καθώς η τελευταία δεν επιθυμεί να δεσμευτεί σε δραστηριότητες υψηλού ρίσκου.

Η δυνατότητα δημιουργίας πρωτογενούς πλεονάσματος εξαρτάται από τη γενικότερη μακροοικονομική κατάσταση της οικονομίας. Εάν οι δημόσιες δαπάνες δημιουργούν εισόδημα, τότε η αύξησή τους δημιουργεί θετικές προσδοκίες για την ικανότητα της χώρας να επιτύχει πρωτογενή πλεονάσματα, ενώ ταυτόχρονα μειώνει το μέγεθος των δανειακών υποχρεώσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ. Και στις δύο περιπτώσεις βελτιώνεται η φερεγγυότητα και η αξιοπιστία της χώρας. Τα προγράμματα «απασχόλησης ύστατης προσφυγής» μετασχηματίζουν τις δημόσιες δαπάνες σε μηχανισμό δημιουργίας εισοδήματος και σταθερότητας της χρηματοπιστωτικής δομής του κράτους και της εθνικής οικονομίας.

Ο πυρήνας των θετικών επιδράσεων της θεσμοθέτησης της «απασχόλησης ύστατης προσφυγής» είναι η σταθεροποίηση της κοινωνίας και των ροών εισοδήματος στην οικονομία, και συνεπώς η σταθεροποίηση της χρηματοπιστωτικής κατάστασης των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων και των τραπεζών. Η ενίσχυση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας της

οικονομίας θα δημιουργήσει θετικές προσδοκίες, σταδιακά αντιστροφή στις προτιμήσεις ρευστότητας στο σύνολο της οικονομίας και ανάκτηση της εμπιστοσύνης στη ρευστότητα και τη φερεγγυότητα του τραπεζικού συστήματος, με σημαντικές σταθεροποιητικές δημοσιονομικές και μακροοικονομικές συνέπειες. Η σταθεροποίηση των ροών εισοδήματος αποτελεί εξαιρετικά σημαντικό βήμα για την ανάκτηση της φερεγγυότητας και της διεθνούς αξιοπιστίας της Ελλάδας, γιατί μειώνει το νομισματικό ρίσκο της χώρας, στοιχείο αναγκαίο για το μετασχηματισμό των προσδοκιών των αγορών ως προς τον απεγκλωβισμό της χώρας από την «παγίδα χρεοκοπίας».

Βέβαια, αμέσως προκύπτει το ζήτημα της χρηματοδότησης των προγραμμάτων «απασχόλησης ύστατης προσφυγής». Στο σημερινό περιβάλλον της Ευρωζώνης και του νομισματικού καθεστώτος της Ελλάδας, είναι δυνατό και αναγκαίο να δημιουργηθεί ένα εθνικό ταμείο απασχόλησης στο οποίο να εισρέουν πόροι από τις ακόλουθες πηγές:

α) Τη μείωση των δανειακών υποχρεώσεων της Ελλάδας. Σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να αυξηθεί ο εξωτερικός δανεισμός από την Τρόικα, ακόμη και στην περίπτωση που κάτι τέτοιο θα προσφερόταν. Ο λόγος είναι ότι με αυτό τον τρόπο η Ελλάδα θα συνέχιζε να στροβιλίζεται στην «παγίδα χρεοκοπίας». Με δεδομένη τη χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας την οποία προβλέπει η νέα δανειακή συμφωνία, μια μείωση των δανειακών υποχρεώσεων θα δημιουργούσε πλεόνασμα ρευστότητας και επιπλέον θα οδηγούσε σε μείωση του χρέους. Το πλεόνασμα ρευστότητας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ύστερα από διαπραγμάτευση για τη χρηματοδότηση προγραμμάτων «απασχόλησης ύστατης προσφυγής».

β) Την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Τα έσοδα από τη φοροδιαφυγή ή μέρος αυτών θα μπορούσαν επίσης να στηρίξουν το εθνικό ταμείο απασχόλησης. Η συσχέτιση της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής με τη χρηματοδότηση προγραμμάτων απασχόλησης θα μπορούσε να αναδειχθεί σε εθνική στρατηγική μετασχηματισμού της Ελλάδας σε μια οικονομία και κοινω-

νία με περισσότερη απασχόληση και δικαιοσύνη και λιγότερη οικονομική ανισότητα. Αυτός ο στόχος είναι και η ουσία του θεσμού της «απασχόλησης ύστατης προσφυγής». Το παραγόμενο ΑΕΠ, με τη σειρά του, θα αποτελούσε πηγή αύξησης των δημόσιων εσόδων και αναχρηματοδότησης των προγραμμάτων απασχόλησης.

γ) Την αναδιάρθρωση των κονδυλίων του ΕΣΠΑ με δέσμευση μέρους τους στο εθνικό ταμείο απασχόλησης, όπως και κεφαλαίων τα οποία θα μπορούσε να προσφέρει η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.

δ) Την αναδιάρθρωση δημόσιων δαπανών και την αναδόμηση του κράτους πρόνοιας από σύστημα παροχής επιδομάτων σε σύστημα παροχής απασχόλησης και κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών.

Φυσικά, βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση του προτεινόμενου προγράμματος δημοσιονομικής αναδόμησης και απασχόλησης είναι η αποδέσμευση του μηχανισμού άσκησης οικονομικής πολιτικής από άτομα ή φορείς συντηρητικών σχημάτων οικονομικής θεωρίας, σκέψης και πολιτικής. Συνεπώς, η υλοποίηση του προτεινόμενου προγράμματος προϋποθέτει την ουσιαστική υπέρβαση του πολιτικού συστήματος από τις κυρίαρχες ιδέες, αντιλήψεις και νοοτροπίες. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η υπέρβαση της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής από τα κυρίαρχα σχήματα σκέψης είναι η αχίλλειος πτέρνα της πολιτικής οικονομίας στην Ελλάδα. Αιτίες γι' αυτό είναι το τεράστιο έλλειμμα ετερόδοξης σκέψης στη χώρα μας, αλλά και η σημαντική έλλειψη ρεαλισμού που χαρακτηρίζει την υπάρχουσα ετερόδοξη σκέψη.

Γ. Παραγωγική ανασυγκρότηση για βιώσιμη χρηματοπιστωτική δομή

Τέλος, στην περίπτωση της Ελλάδας, η παραγωγική ανασυγκρότηση δεν είναι μόνο αναγκαία αναπτυξιακή εξέλιξη για τη δημιουργία συνθηκών διατηρήσι-

μης ανταγωνιστικότητας και βελτίωσης της θέσης της χώρας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας· επιπρόσθετα, αποτελεί μείζονα προϋπόθεση ώστε να επιτευχθεί σταθερή και βιώσιμη χρηματοπιστωτική δομή, μείωση του πιστωτικού ρίσκου, καθώς και αξιόπιστη αύξηση των περιθωρίων ασφάλειας του νέου δημόσιου δανεισμού.

Η έννοια της παραγωγικής ανασυγκρότησης υποδηλώνει διαδικασία διαρθρωτικού και τεχνολογικού μετασχηματισμού της οικονομίας, και έχει μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Αυτή η διαδικασία μπορεί να επιτευχθεί εφόσον η αναπτυξιακή προσπάθεια της χώρας επικεντρωθεί στα εξής τρία πεδία: Πρώτον, στην αλλαγή επιχειρηματικού προτύπου με ενίσχυση της δημιουργικής επιχειρηματικότητας και με αποδόμηση της αναδιανεμητικής επιχειρηματικότητας, που κυριαρχεί σήμερα. Η ανάπτυξη ενός δίκαιου και αποτελεσματικού φορολογικού συστήματος θα μπορούσε να συμβάλει στο μετασχηματισμό της παρασιτικής επιχειρηματικότητας σε δημιουργική. Δεύτερον, στην ισχυροποίηση της συσσώρευσης κεφαλαίου σε εξωστρεφείς δραστηριότητες και κλάδους υποκατάστασης εισαγωγών με κριτήριο την καινοτομία, τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της παραγωγικότητας, και όχι την προσαρμογή του κόστους εργασίας. Τρίτον, στην αναδιάρθρωση της εγχώριας ζήτησης, ώστε να απορροφάται η εγχώρια παραγωγή, αλλά και στη διατήρηση της ζήτησης σε εκείνο το επίπεδο που θα στηρίζει τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα της οικονομίας για το διάστημα κατά το οποίο θα χρειαστεί να οικοδομηθεί η εξωστρέφεια του παραγωγικού συστήματος. Το τελευταίο προϋποθέτει τη συνοχή μεταξύ της βραχυπρόθεσμης μακροοικονομικής διαχείρισης και της μεσοπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης στρατηγικής παραγωγικής ανασυγκρότησης. Αυτή τη συνοχή μπορεί να την εγγυηθεί ο θεσμός της «απασχόλησης ύστατης προσφυγής».

Βιβλιογραφία

- Αντωνοπούλου, Π., Παπαδημητρίου, Δ. και Taun, T. (2011). *Προγράμματα Άμεσης Δημιουργίας Θέσεων Εργασίας σε Συνθήκες Κρίσης στην Ελλάδα*, Μελέτη 15, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Argitis, G. and Michopoulou, S. (2011). "Are full employment and social cohesion possible under financialization?", *Forum for Social Economics*, 40 (2), pp. 139-155.
- Fullwiler, S. (2007). "Macroeconomic stabilization through an employer of last resort", *Journal of Economic Issues*, XLI (1), pp. 93-134.
- Minsky, H. and Papadimitriou, D. (1992). "Why not give full employment a chance?", The Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, Archive.
- Papadimitriou, D. (2008). "Promoting equality through an employment of last resort policy", Working Paper 545, The Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson.
- The Levy Economics Institute (2009). "Employment guarantee policies: Responding to the current economic crisis and contributing to long-term development", Conference Proceedings, Bard College, Annandale-on-Hudson, June 22-23.
- Wray, R. (2000). "The employer of last resort approach to full employment", Working Paper 9, Center for Full Employment and Price Stability, University of Missouri-Kansas City.
- Wray, R. (2007). "Minsky's approach to employment policy and poverty: Employer of last resort and the war on poverty", Working Paper 515, The Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

**Παρατηρητήριο
Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων**

Εμμανουήλ Μπενάκη 71Α
106 81, Αθήνα
Τηλ. +30 2103327779
Fax +30 2103327770
www.ineobservatory.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι του συγγραφέα και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη
τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Γλωσσική επιμέλεια - Διορθώσεις: Στέλλα Ζούπα
Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Γιάννης Παπαδημητρόπουλος
Εκτύπωση - Παραγωγή: ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ

© ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Η παρούσα έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής
Ασφάλισης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος
«Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 2007-2013.

ISSN: 1792-9989